

повинен сформувати в них готовність до максимального (з урахуванням суб'єктивних можливостей) повноцінного виконання своїх різноманітних соціальних ролей і функцій, готовності до саморозвитку, самоствердження, до щасливого життя серед людей. І кожен педагог, майстер виробничого навчання повинен зробити все можливе, щоб людина з особливими потребами оволоділа професією, щоб вона зайняла місце у нашому суспільстві.

Список використаних джерел

1. Грачев Л.К. Программа социальной работы с семьями, имеющими детей-инвалидов / Грачев Л.К. // Социальное обеспечение. - 1995. - № 9. - С. 7-16.
2. Єжова Т.В. Особливості професійного навчання молоді з вадами слуху / Єжова Т.В. // Професійно-технічна освіта. – 2003. – № 3. – С. 25–27.
3. Сабуров В.В. Технологическая модель подготовки родителей для повышения коррекционной направленности воспитания в семье детей с нарушениями интеллекта и пути ее реализации [автореф. дис. канд. пед. наук] / В.В. Сабуров. – Екатеринбург, 1999. – 23 с.
4. Соціально-психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами [методичні рекомендації] / упорядник Бондар О.В. – Ямпіль, 2013 – 32 с.

УДК 376-056.36.016:82

Н.П. Кравець
м. Київ

ГУМАНІЗМ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО ТА ПИТАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Проаналізовано основні напрями педагогічної діяльності як на уроках, так і в позаурочний час, з невстигаючими дітьми з метою подолання притаманних їм недоліків шляхом дотримання у роботі з даною категорією дітей, визначених В.О.Сухомлинським принципів та завдань роботи з дотриманням гуманного ставлення до дітей.

Ключові слова: В.О.Сухомлинський, гуманізм, толерантність, невстигаючі учні, інклюзія, виховання, учні з особливими потребами.

Kravets N.P. Humanism by Sukhomlinsky and inclusive education.

The author develops a highbrow exchange of Humanistic ideas Sukhomlinsky' pedagogy to the peculiarities of joint organization of children' teaching with learning difficulties in regular school conditions. The main ways (on lessons or after lessons) of pedagogical activity with backward pupils by Sukhomlinsky views, principles and tasks of organizational-pedagogic conditions for creating of tolerant educational environment for those pupils in school and theirs parents are analyzed.

Key Words: *V.O.Sukhomlinsky, humanism, tolerant educational environment, backward pupils, inclusive education, children with special educational needs.*

Позитивні зміни в організації навчання дітей з особливими освітніми потребами (проблемами в розвитку) розпочалися в Україні після ратифікації Конвенції ООН про права інвалідів. Вчені-дефектологи (В.І.Бондар, В.М.Синьов, М.К.Шеремет, А.А.Колупаєва, Т.В.Сак та інші), а також педагоги-практики звернули увагу на можливість навчання осіб з певними порушеннями психофізичного розвитку разом з особами з типовим розвитком. Тоді ж широко увійшли у науково-практичний обіг терміни “інклюзія”, “інклюзивне навчання”. Було розпочато ряд досліджень з питань інклюзивного навчання. Зокрема В.І. Бондар розглядав інклюзивне навчання як процес і результат включення дітей з особливостями психофізичного розвитку та дітей з типовим розвитком до навчання в одному класі масової школи. Водночас вказував на роль учителя інклюзивного класу, який разом з корекційним педагогом мав забезпечувати гарантовану підтримку дітей, які її потребують, здійснюючи особистісно-орієнтований підхід до організації їхньої навчальної діяльності. Така інклюзія повинна базуватися на принципах, що виключають будь-яку дискримінацію дітей, забезпечуючи рівне ставлення до всіх дітей, створюючи спеціальні умови для дітей з особливими освітніми потребами [1].

Питання як навчати дітей, які зі значними труднощами оволодівають знаннями й уміннями, як виховати їх лагідними, добрими, чесними, щирими, прищепити їм риси людинолюбства, завжди хвилювали й хвилюють педагогів. Одним з яскравих представників гуманістичної педагогіки, які радили безпосередньо впливати на кожну дитину, проникати в її духовний світ, як навчати дітей з труднощами у навчанні в одному класі зі здоровими однолітками, був В.О. Сухомлинський – всесвітньо відомий український педагог-новатор. Педагогічна далекоглядність В.О. Сухомлинського як вченого проявилася в далекі 50-60 рр ХХ-го століття, який підтвердив свої теоретичні ідеї практичними впровадженнями їх щодо необхідності та корисності спільного навчання здорових дітей і дітей з проблемами в розвитку. Успіх у цій справі Сухомлинський вбачав у тісній роботі з батьками дітей. Дітей з особливими освітніми потребами, які зі значними труднощами опановували навчальний матеріал, педагог називав “важкими дітьми”.

Про інклюзивне навчання спеціалісти-дефектологи у ХХ-му столітті ще не говорили, оскільки з такої точки зору питання про

успішне навчання й виховання дітей з порушеннями в розвитку, зокрема й розумовому розвитку, не розглядалося. Загальновідома теза: “Усі різні – усі рівні” почала широко культивуватися у ХХІ-му столітті. Проте в педагогічній спадщині Учителя знаходимо неоціненний матеріал щодо навчання й виховання в масовій школі дітей, які зі значними труднощами засвоюють навчальний матеріал “внаслідок млявості та інертності кори головного мозку”. Тому Педагог радив відноситися до таких дітей душевно, толерантно, шукаючи підходи до кожного школяра з метою забезпечення засвоєння ним навчального матеріалу нарівні з усіма учнями. Великий гуманіст, Василь Олександрович вбачав толерантність відносин між педагогом і учнем тоді, коли діти, які зі значними труднощами засвоюють знання й оволодівають уміннями, не полишені самі на себе, а “отримують щастя дитинства” в тій мірі, що й їхні однолітки з типовим розвитком. На думку педагога-гуманіста, загальна моральна атмосфера школи, дух поваги до людини залежать від того, як навчають важких учнів. Сухомлинський засуджував будь-які відступи від цього положення, пропагуючи дитиноцентризм, людинолюбство, а любов до дітей розглядав як особливе почуття, що неодмінно повинно бути притаманне кожному педагогу.

За тактовним ставленням Сухомлинського до учнів як до особистостей, можна порівняти з відомим швейцарським педагогом Г. Песталоцці, який теж надавав великого значення у роботі безпосередньому впливу педагога на кожну дитину, за тісний зв'язок між ними. Цього принципу у роботі з дітьми дотримувався і радив дотримуватися нам В.О.Сухомлинський, наголошуючи, що не можна знати учня, вивчати його, спостерігати за ним, якщо між учителем і учнем немає тісного зв'язку, а є лише “учительський стіл”. Великий дитинолюб, Сухомлинський, як і Песталоцці, з відкритою душею підходив до кожного учня, усього себе, усе своє життя присвятивши учням. В його доброму серці знаходилося місце для кожного школяра. Недарма одну із своїх праць він так і назвав: “Серце віддаю дітям”.

Протягом багаторічної педагогічної діяльності Василь Олександрович не направив жодного учня до спеціального закладу. Він багато років наперед передбачив, що настане час, коли діти з особливостями в розвитку навчатимуться в класі разом зі своїми здоровими однолітками. Виступаючи на захист ідеї індивідуалізації у виховному процесі, власним практичним досвідом довів, що немає двох однакових дітей за мисленням, способами сприймання навколишнього світу. Кожну дитину розглядав як особливий неповторний світ і сформувати її

особистість можливо лише за умови розуміння цього світу, усіх його таємниць.

Приділяючи значну увагу вихованню дітей, особливо так званих важких учнів, педагог вивів концептуальні закономірності виховання, серед яких проритетною була гармонія педагогічних впливів. “Педагогічний ефект кожного засобу впливу на особистість залежить від того, наскільки продумані, цілеспрямовані, ефективні інші засоби впливу”[5, с. 259]. Пропонуючи захисне виховання дітей, вміння застосовувати його вважав за вияв справжньої творчості педагога, вбачаючи в любові до учнів захист їх від того зла, яке ще оточує багатьох із них у житті. У правильному вирішенні проблеми звеличення людини вбачав ключ до тієї моральної серцевини особистості, яку необхідно створити. Сухомлинський радив так організовувати розумову діяльність важких дітей, щоб процес оволодіння ними знаннями, осмислення відбувався у нерозривному зв’язку із застосуванням їх. Гуманізм стосовно до всіх дітей, а особливо до важких учнів, педагог вбачав у створенні в школі сприятливих умов для життя, навчання та розвитку кожної дитини, у стосунках, пройнятих співчуттям до неї, повагою до її людської гідності, прагненні допомагати таким школярам долати недоліки в розвитку та включенні їх у колектив здорових однолітків. Багато уваги приділяв учням, які для усвідомлення навчального матеріалу витрачали у три-п’ять разів більше часу для його запам’ятовування, ніж їхні однокласники. Таку роботу вважав одним із найбільш “міцних горішків педагогічної праці”.

Великий гуманіст вважав, що не можна говорити про справжній гуманізм, не знаючи дитячої душі. Він неодноразово звертав увагу учителів, що проникнути в духовний світ учня вони зможуть лише виявивши душевність і тактовність до кожного школяра. Допоможе належним чином виконати це важливе завдання слово, яке в жодному разі, на думку Сухомлинського, “не можна перетворювати в батіг, що залишає на душі дитини грубі рубці”.

Виступаючи пропагандистом захисного виховання дітей, насамперед тих, які мають труднощі у навчанні, Педагог вважав проявом педагогічної майстерності дотримання вчителями захисного виховання. Загальна атмосфера школи, дух поваги до людини, на його переконання, залежать від того, як в ній навчають важких дітей. Василя Олександровича завжди хвилювала доля дітей, яким важко, зі значними труднощами давалися знання. Одним зі шляхів, що допоможе важким учням засвоювати необхідний навчальний матеріал, вважав читання, наголошуючи, що спілкування з книжкою стає могутнім важелем, “за допомогою

якого піднімаються брили знань” [5, с. 421]. Особливого значення педагог надавав роботі з художньою літературою, справедливо доводячи, що вона є основою розвитку мови, мовлення, мислення, емоційної сфери, формування життєвих ідеалів. Наголошуючи на значенні читання для корекції та розвитку важких учнів, розкрив вплив функцій художньої літератури на становлення особистості учня-читача: навчальна, пізнавальна, виховна, естетична, етична, соціальна, виділивши корекційну як провідну.

У роботі “Серце віддаю дітям” педагог вказував: “Я продумав все, що повинно стати джерелом думок моїх вихованців, визначив, що день за днем протягом чотирьох років будуть спостерігати діти, які явища оточуючого світу стануть джерелом їхніх думок” [5, с. 110-111]. Не настанови, вказівки на зубріння, а спостереження серед живої природи дадуть можливість кожному важкому учневі розкритися, засвоїти знання й уміння нарівні з однокласниками. Водночас Василь Олександрович зауважував, що у гуманному ставленні до учнів, особливо тих, яким важко навчатися, нічого спільного не може бути з практикою опікунства, звільнення дітей від будь-яких труднощів, відгородження від життєвих турбот і негараздів.

В.О.Сухомлинський визначив завдання роботи з даною категорією дітей: збагачення інтелектуального й емоційного життя учнів; використання у роботі з важкими дітьми виразного, гострого, емоційно багатого слова; опора на потенційні можливості дітей, їхній розвиток; формування в даній категорії дітей пізнавальних інтересів та опора на них; використання творчої ручної праці як важливого засобу розвитку. Водночас виділив важливі корекційні принципи, яких потрібно дотримуватися у роботі з важкими дітьми: принцип всебічного вивчення дітей (медико-психолого-педагогічне вивчення дітей з перших днів навчання); принцип особистісно-орієнтованого індивідуального підходу; принцип диференціації (диференціація учнів за здоров'ям, здібностями, нахилами); принцип гуманного підходу. Він одним з перших виступив на захист ідеї індивідуалізації у навчальному процесі, переконливо доводячи, що немає і не може бути двох однакових дітей за способами сприймання оточуючого світу, особливостями мислення. За Сухомлинським кожна дитина – це особливий неповторний світ і сформувати її як особистість можливо лише за умови глибокого розуміння цього світу.

Важливою для інклюзивного навчання є думка Сухомлинського про використання у навчанні важких дітей крім основної, другої програми, матеріал якої повинен бути нерозривно пов'язаний з матеріалом основної. Єдність програм допоможе

позитивно вирішити питання навчання важких дітей. *Зміст першої програми* складає матеріал, обов'язковий для вивчення на уроках і збережений в пам'яті. *Матеріал другої* – позакласне читання та інші джерела інформації. Додаткове читання розглядав як інтелектуальний фон, необхідний для засвоєння знань.

Не втратили актуальності твердження В.О.Сухомлинського стосовно активізації важких учнів у процесі засвоєння нового матеріалу. Увагу радив звертати на позитивний емоційний стан школярів, оскільки вважав, що позитивні емоції сприяють засвоєнню знань, тому що в момент здивування вступає в дію могутній стимул, який пробуджує мозок і змушує його активно працювати. Вивчаючи інтереси, прагнення і діяльність важких учнів, педагог переконався, що однією з причин недостатнього розвитку їхнього інтелектуального життя є “погано поставлена робота над розвитком мовлення, відсутність у цій роботі спрямованості на загальний духовний розвиток людини” [4, с.310].

В неопублікованій статті “Чим лікувати мозок – думкою, працею, творчістю – або ліками”, Педагог роздумує про корекційну роль виховання, наголошуючи, що “шлях до покращання людського мозку – не ліки, не хімічні речовини. ... Шлях до покращення людського мозку в гармонійній єдності усіх коренів, що харчують цей вінок людського удосконалення. І основним серед цих коренів є виховання” [3, с. 263].

Отже, використання гуманістичних ідей В.О.Сухомлинського сучасними педагогами сприятиме успішному функціонуванню інклюзивного навчання.

Список використаних джерел

1. Бондар В.І. Інклюзивне навчання та підготовка педагогічних кадрів для його реалізації / Володимир Іванович Бондар // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія: 36. наукових праць. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – Вип.15. – С. 39 – 43.
2. Мартиненко І.В., Індивідуальні освітні програми в умовах інклюзивного навчання (досвід Польщі) / І.В.Мартиненко, Н.В.Базима // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія: 36. наукових праць. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – Вип.21. – С. 170-172.
3. “Обережно: дитина!”: В.О. Сухомлинський про важких дітей: тематич. зб. / упорядн. Т.В.Філімонова ; за наук. ред. проф. О.В. Сухомлинської. – Луганськ : Державний заклад “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, 2008. – 264 с.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т. / Василь Олександрович Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т.1. – 654 с.
5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т. / Василь Олександрович Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1977. – Т.3. – 658 с.